

RECENZJE

Ks. Jacek Szymański, *Treści teologiczno-moralne w formularzach mszalnych o świętych patronach Polski* [Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne: Włocławek 2011, ss. 238].

Recenzowana książka jest rozprawą habilitacyjną ks. J. Szymańskiego, rektora Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, pracownika naukowego Wydziału Teologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Autor deklaruje, że celem jego pracy „jest analiza treści teologiczno-moralnych zawartych w formularzach o świętych patronach Polski. Chodzi o ukazanie dynamiki działania Boga, który obdarza ludzi łaską świętości” (s. 23). Zapewnia też, że postara się „ukazać, w jaki sposób i na ile czytania biblijne oraz teksty euchologiczne stanowią wezwanie moralne, które zrealizowali w swoim życiu konkretni święci, a naszym przypadku patronowie polscy” (s. 23).

Niewątpliwie jest to oryginalny i bardzo ambitny cel. Recenzentowi nie jest znany tak przekrojowo zaplanowany projekt badawczy w polskiej teologii moralnej po Soborze Watykańskim II. Można go zrealizować poprzez uwzględnienie kilku dziedzin teologicznych: biblistyki, liturgii, historii Kościoła w Polsce oraz teologii moralnej. O świętych pisze się najczęściej w poszczególnych sekcjach teologii. Ks. J. Szymański nie tylko znalazł płaszczyznę łączącą te dziedziny teologii, lecz skupia uwagę czytelnika w bardzo praktycznym punkcie widzenia – odkrywaniem dzięki teologii moralnej. Ważne jest też, że takie uprawianie teologii moralnej spełnia postulaty odnowy teologii moralnej, wysuwane od czasu Soboru Watykańskiego II aż po *Veritatis splendor*.

Interdyscyplinarne poszukiwanie treści teologiczno-moralnych w formularzach mszalnych, poświęconych patronom Polski, a więc Najświętszej Maryi Pannie, św. Wojciechowi, św. Stanisławowi, św. Andrzejowi Boboli i św. Stanisławowi Kostce, domaga się różnych metod badawczych. Autor jest tego świadom. W pierwszym rozdziale, poświęconym historii życia i kultu patronów Polski, stosuje metodę historyczną; w drugim – omawiającym przesłanie teologiczno-moralne lektur biblijnych, czytanych podczas uroczystości i świat patronalnych – metodę hermeneutyki teologicznej.

W trzecim rozdziale – poświęconym tekstom eucharystycznym formularzy mszalnych (kolekty, modlitwy nad darami, modlitwy pokonunijne, antyfony na wejście, antyfony na Komunię oraz prefacje) Autor wykorzystuje metodę hermeneutyki liturgicznej. Wreszcie w rozdziale czwartym – ostatnim – zatytułowanym: *Główne linie teologiczno-moralne celebracji liturgicznej o świętych patronach Polski*, korzysta ze stworzonego wcześniej indeksu wyrażen teologiczno-moralnych i próbuje przedstawić główne linie teologiczne, wynikające ze studium formularzy o świętych patronach Polski.

Analizując współczesne formularze mszalne, poświęcone świętym patronom Polski, trzeba mieć na uwadze to, że istotną cechą kultu patronów, według ducha liturgii posoborowej, jest anamneza heroicznego wypełniania Misterium Chrystusa w życiu świętych. Według współczesnych liturgistów, podstawową treścią moralną kultu świętych jest naśladowanie Jezusa Chrystusa: „Kto chce pójść za Mną, niech się zaprze samego siebie, niech weźmie krzyż swój i niech Mnie naśladuje” (por. Mt 16, 24). Anamnetyczny charakter kultu Najświętszej Maryi Panny i świętych pogłębia się poprzez złączenie go z Eucharystią.

Widziana z tej perspektywy analiza formularzy mszalnych, powinna kierować się dwiema przesłankami: nie zapominać o uwypukleniu świętości Boga w życiu świętych i uwzględniać historyczny kontekst, wcielany w życie w realiach społeczno-politycznych Ojczyzny. Konsekwentne wyjaśnienie tej zależności wymaga odpowiedzi na pytanie, na ile kult Matki Bożej i świętych patronów Polski pogłębiał się w historii dzięki liturgii eucharystycznej i stosowanym w niej formularzom mszalnym.

Autor nie zauważa tego problemu. W świetle opisanego, w rozdziale pierwszym, rozwoju kultu Matki Bożej, św. Wojciecha, św. Stanisława, św. Andrzeja Boboli i św. Stanisława Kostki (por. s. 25-62) najważniejszą rolę zdają się odgrywać budowane ku ich czci kościoły, zakładane sanktuaria, odprawiane nowenny, organizowane pielgrzymki, czczone wizerunki, składane wota, zakładane fundacje, pisane pieśni. Nie wspomina się o treści liturgii eucharystycznej, sprawowanej ku ich czci w minionych wiekach. Tymczasem w perspektywie tego, co jest przedmiotem materialnym rozprawy, właśnie ta treść wydaje się najważniejsza. Pozostałe, bardzo piękne, wyrazy kultu świętych patronów Polski, są tylko formami tegoż kultu.

Ważne w pracy byłoby postawienie pytania o kryterium poprawności kultu świętych. Ciekawa byłaby też analiza – tam gdzie to możliwe – akt kanonizacyjnych świętych patronów Polski, w których wymiar teologiczno-moralny powinien być najbardziej powiązany ze świętością. Bez pamięci o tym związku, kult świętych może przerodzić się w mniej czy bardziej poprawną *teologię polityczną*. Z lektury rozdziału pierwszego nie możemy się dowiedzieć, czy takim pokusom nie ulegano w przeszłości oraz – jak zapobiec temu w przyszłości..

W rozdziale drugim Autor przechodzi do analizy przesłania teologiczno-moralnego czytań biblijnych, używanych współcześnie podczas Mszy św. ku czci patronów Polski (por. s. 62-121). Jest to najdłuższy rozdział pracy, w którym uwzględnia się kontekst historyczno-kulturowy czytań mszalnych i ich treści teologiczno-moralne. Tylko przy dwu czytaniach mszalnych, w święto Andrzeja Boboli, Autor nie uwzględnia kontekstu historyczno-kulturowego. W konsekwencji otrzymujemy 13 krótkich komentarzy historyczno-kulturowych i 13 opisów treści teologiczno-moralnych, wynikających z czytań.

Doceniając powagę tego opracowania, trzeba zauważyć, że komentarze biblijne pozostają tu na poziomie wstępów do Pisma Świętego, w których charakteryzuje się autora danej księgi, jej treść i czas powstania. W tym rozdziale nie pokazuje się jeszcze związku *moralności objawionej* z życiem świętego, którego uroczystość się celebruje. Tak jak w pierwszym rozdziale odniesienie życiorysów świętych i historii ich kultu do liturgii mszalnych byłoby oceną jakości historycznego kultu, tak tutaj kult sakramentalno-eucharystyczny, odniesiony do życia konkretnych świętych, uwypukliłby ich wielkość.

W konsekwencji treści teologiczno-moralne, jakie Autor odnajduje w biblijnych czytaniach mszalnych, bardziej przypominają wnioski teologiczno-biblijne niż postulaty moralne. W interpretacji moralnej tych tekstów pomogłoby niewątpliwie częstsze korzystanie z prac autorów, którzy zajmują się analizą *moralności objawionej*. Także odwołanie się do dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej, *Biblia a moralność* (Rzym 2008), a zwłaszcza skorzystanie ze wskazówek metodologicznych, tam zawartych, pozwoliłoby precyzyjniej opisać treści teologiczno-moralne komentowanych fragmentów Biblii.

Trzeci rozdział książki poświęcony został *wezwaniu moralnemu w tekstach eucharystycznych* (por. s. 123-180). Analizując takie modlitwy jak: *kolekty, modlitwy nad darami, modlitwy po komunii, prefacje, antyfony na wejście i antyfony na komunię*, Autor ma okazję do bardziej precyzyjnego powiązania liturgii z konkretnymi wydarzeniami – czy to z życia świętych, czy z sytuacją narodu, czy wreszcie z obecną sytuacją modlącego się Kościoła. Tak jak w modlitwie Izraela spotykamy błagania o przebaczenie, dziękczynienia za ingerencje Boga, tak w chrześcijaństwie Eucharystia jest przestrzenią wielu modlitw prezydencjalnych, antyfon na wejście i prefacji. Autor pokazuje bogactwo zawartych tam treści oraz tworzy syntagmy, które ułatwiają ich systematyzację.

Właściwie ta systematyzacja mogłaby tworzyć architekturę rozdziału czwartego, kluczowego w recenzowanej książce. Autor przedstawia tu *główne linie teologiczno-moralne celebracji liturgicznej o świętych patronach Polski* (por. s. 181-206). Autor nie precyzuje co prawda kryterium, według którego tworzy *linie teologiczno-moralne*, ale wydaje się, że korzysta w programie wykładów teologii moralnej posoborowej. W konsekwencji otrzymujemy omówienie wymiaru trynitarnego, hagiologicznego, eklezjalnego, prakseologicznego, antropologicznego i eschatycznego moralności. Skorzystanie z wniosków rozdziału trzeciego, pozwoliłoby nie tyle tworzyć *główne linie teologiczno-moralne*, ale także ukonkretnić wartości moralne – indywidualne i społeczne – zawarte w celebracji eucharystycznej świętych patronów Polski.

Niezależnie od tego, czy Autor wykorzystał wszystkie możliwości, które niesie jego pomysł badawczy, książka ks. J. Szymańskiego bardzo dobrze pokazuje możliwości, jakimi dysponuje współczesna polska teologia moralna. Próba połączenia wymiaru historycznego, biblijnego, liturgicznego i teologiczno-moralnego zasługuje na uznanie i kontynuację. Niezależnie od dyskusji metodologicznych, jakie toczą się po Soborze Watykańskim II, autentyczna praktyka życia religijnego łączy wieloaspektowość źródeł z klarownością przesłania moralnego. W kulcie świętych patronów Polski gwarantem powodzenia okazała się Biblia, o czym nie mogą zapomnieć współcześni teologowie moralności.

Książka ks. J. Szymańskiego inspirowała też do twórczego poszukiwania chrześcijańskiego modelu patriotyzmu. W świetle recenzowanej publikacji widać, że autentyczne chrześcijaństwo wytycza

drogę, która nie wchodzi ani na obszar nacjonalizmu, ani nie wypiera wartości narodowych. Właśnie w tym duchu trzeba toczyć dyskusję o miejscu Polski w Europie i intronizacji Jezusa Chrystusa jako Króla Polski.

Ks. Ireneusz Mroczkowski